

Huizenonderzoek in de voormalige gemeente Leeuwarderadeel

NB De inventarisnummers in het bestuurlijk archief van de gemeente/grietenij Leeuwarderadeel zijn verouderd! Raadpleeg de concordans in de archiefinventaris in het digitale archievenoverzicht.

In 1985 besloot de gemeente Leeuwarderadeel om haar oud archief tot circa 1920 aan het Historisch Centrum Leeuwarden in bewaring te geven. Het resterende deel van het secretariaarchief van 1920 tot 1944 is overgebracht voorzover dit betrekking heeft op het grondgebied van de gemeente Leeuwarden tot 2014, met andere woorden het 'Zuidertrimdeel'. De afgelopen jaren is vooral door genealogisch geïnteresseerden dankbaar gebruik gemaakt van met name de verfilmde registers van de burgerlijke stand en het bevolkingsregister. Echter deze bronnen maken maar een fractie uit van het totale gedeponeerde archief van de gemeente Leeuwarderadeel. Het overgrote deel blijft praktisch onaangeroerd door onderzoekers. Mogelijk vormen de onbekendheid met en de gebrekkige toegankelijkheid van het archiefmateriaal de belangrijkste oorzaken hiervan. Het lijkt onwaarschijnlijk dat van de ruim 10.000 inwoners van Leeuwarderadeel er bijna niemand interesse zou hebben voor de geschiedenis van de eigen woonplaats, woning, boerderij of een bedrijf. De oprichting van de Documentatiestichting Leeuwarderadeel bewijst wel het tegendeel.

Enige jaren geleden is - na overleg met de documentatiestichting - een begin gemaakt met het in kaart brengen van de bebouwingsgeschiedenis van Stiens. In principe is het mogelijk om met behulp van bronnen uit het Oud Rechterlijk Archief terug te gaan tot de vroege zeventiende eeuw en in enkele uitzonderingsgevallen tot diep in de zestiende eeuw. Maar om het geheel enigszins overzichtelijk te houden heeft men zich vooralsnog beperkt tot de negentiende en twintigste eeuw.

Met behulp van een computerprogramma, kadastrale archieven, volkstellingen en bevolkingsregisters moesten de diverse vernummingen van huizen die sedert 1808 hebben plaatsgevonden worden gereconstrueerd, om op deze wijze een toegang tot stand te brengen op huisnummering in de reëelkohieren (1719-1796). Dit zijn registers waarin de belastingheffing op de werkelijke huurwaarde van percelen werd geregistreerd. Door middel van het invoeren van een zestal peiljaren (1808, 1850, 1880, 1891, 1908, 1939) moet op den duur een raamwerk van opeenvolgende vernummingen ontstaan, aangevuld met de kadastrale nummering uit 1832, alsmede de eigenaars en bewoners in de betreffende jaren. Eenmaal gereed, zouden eventueel de eigenaars en bewoners in tussenliggende jaren kunnen worden toegevoegd. Bij twijfel zijn tal van bronnen voor handen om lacunes op te vullen, zoals diverse negentiende-eeuwse belastingregisters, lijsten van onderhoudsplichtigen Stienservaart, militieregisters, volkstellingen 1811, 1815, 1826, etcetera. Na dit immense karwei zouden eventueel de gegevens uit de reëel- en speciekohieren alsmede de geproclameerde verkopingen (1613-1811) kunnen worden toegevoegd. Ook boedelinventarissen die terugreiken tot in de zestiende eeuw maken veelal melding van onroerendgoedbezit en zijn derhalve nuttig om in het vervolgtraject te betrekken.

Ter illustratie van wat er met het aanwezige bronnenmateriaal zoal mogelijk is, kan het onderzoek dienen dat gedaan is naar de geschiedenis van het voormalige logement 'Het Lands Welvaren', gelegen op de hoek van de Langebuorren en de Pyter Jellessingel - het tegenwoordige Sint Vitushûs. Voor het geschreven bronnenmateriaal is destijds geput uit het archief van het Ritske Boeema Gasthuis (1505-1983), het Oud Administratief Archief (1511-1811) en het Secretariaarchief (1811-1920) van Leeuwarderadeel, welke allen berusten bij het Historisch Centrum Leeuwarden. Daarnaast is gebruik gemaakt van het Notarieel Archief en het Archief van het Nedergerecht van Leeuwarderadeel, beide aanwezig op het Rijksarchief in de provincie Friesland. Van het Nedergerechtsarchief zijn microfiches aanwezig op de leeszaal van het Historisch Centrum Leeuwarden.

Om een indicatie te geven van de enorme verscheidenheid aan bronnenmateriaal waaruit kan worden geput, volgt hieronder een overzicht van de specifieke bronnen die voor het onderzoek naar logement 'Het Lands Welvaren' zijn benut:

Notarieel Archief (Tresoar)

Archief Nedergerecht Leeuwarderadeel:

- Weesboek 1643-1647, fol. 37, d.d. januari 1643, boedelinventaris mr. kuiper Jacob Johannis. (Inv.nr. 92)

- Proclamatieboek 1628-1645, d.d. 3 februari 1644, kopers: Jan Reijners, mr. kuiper, en Barbar Aertsdr., e.l.; verkopers: Sioerd Hettes, mr. timmerman, en Barber Jacobsdr., e.l. (Inv.nr. 142)
- Proclamatieboek 1645-1659, d.d. 7 december 1649, kopers Jelle Ates, mr. kuiper, c.u.; verkopers Jan Reijners, mr. kuiper, c.u. (Inv.nr. 143)
- Sententieboek 1663-1684, decretale verkoping Nedergerecht Leeuwarderadeel d.d. 23 december 1665; koper: Cornelis Jans, gortmaker; verkopers: erven wijlen mr. kuiper Jelle Ates. (Inv.nr. 62)
- Proclamatieboek 1696-1710, d.d. 7 mei 1698; kopers: Bote Wijtses, mr. kuiper, en Imk IJpes, e.l.; verkoper: Jan Jacobs, gortmaker; niaernemer ratione sanguinis: Jacob Jans Tichelaar, mr. brouwer te Makkum. (Inv.nr. 147)
- Proclamatieboek 1696-1710, d.d. 4 februari 1699; koper: Doede Michels Folckema; verkoper: Jacob Jans Tichelaar, mr. brouwer te Makkum; bewoner: Jan Jacobs. (Inv.nr. 147)
- Proclamatieboek 1696-1710, d.d. 16 februari 1704; koper deel van steeg ten zuiden: Ruierd Tiaards c.u.; verkoper: Doede Michels (Inv.nr. 147)
- Hypotheekboeken t.b.v. diverse koopacten die door verkopers ter registratie werden aangeboden de proclamatieboeken in 1613 werden aangelegd; daarnaast vonden in de 2^e helft van de 16de eeuw in de recesboeken (inv.nrs. 12-18) eveneens proclamaties plaats van de (voorgenomen) overdracht van onroerende goederen. (Inv.nrs. 169-173)

(Oud) Administratief Archief gemeente Leeuwarderadeel:

- Kohieren der reële goedschattingen van vastigheden en andere dienstdoende effecten, 1690-1693; 1695-1698; 1737; 1739-1753; 1755-1796. (Inv.nr. D-1¹⁻¹⁶)
- Idem, 1719; 1722-1724. (Inv.nr. D-1^a)
- Kohieren der 4 speciën, 1798-1805. (Inv.nr. D-10¹⁻⁸)
- Kohieren der 5 speciën, 1748-1797. (Inv.nr. D-10¹⁻⁸)
- Register der extraordinaire belasting op de huren der vastigheden, 1797-1805. (Inv.nr. D-12¹⁻³)
- Register der extraordinaire belasting op de huren der vastigheden, welk voor 4 mei 1720 aan enige corporatiën zijn eigen geweest, 1798-1805. (Inv.nr. D-13)
- Registers van de nieuwe huisnummers, de eigenaars en de huurders in de diverse dorpen, c.1808. (Inv.nr. D-14a)
- Rôles de la contribution foncière des propriétés baties et de celles des portes et fenêtres de Huizum, 1812-1813, Jelsum, 1814, Stiens, 1812-1813 et de Wirdum, 1813. (Inv.nr. D-35¹⁻⁶)
- Register van deuren en vensters in Leeuwarderadeel, 1810. (Inv.nr. D-49)
- Patentregisters Leeuwarderadeel, 1807-1811. (Inv.nr. D-52¹⁻⁴)
- Patentregisters Leeuwarderadeel, 1878/79-1893/94. (Inv.nr. D-55a¹⁻³)
- Listes des habitants, qui ont droit à être inscrits sur le registre civique de l'Arrondissement Leeuwarden, 1811. (Inv.nr. F-2¹⁻²)
- Registers van volkstellingen in de Mairies van Huizum, Jelsum, Stiens en Wirdum. (Inv.nr. F-10)
- Registers van de volkstelling in 1829. (Inv.nr. F-11¹⁻¹⁴)
- Idem, 1839. (Inv.nr. F-11a¹⁻¹⁴)
- Lijsten van de ingezetenen van Leeuwarderadeel, 1826, 1829, 1834-1848. (Inv.nr. F-18¹⁻²)
- Woningregister per dorp op huisno., c.1906 (alleen gezinshoofden). (Inv.nr. F-25e)
- Registers van vergunningsbesluiten tot verkoop van sterke drank in het klein, 1881-c.1906. (Inv.nr. I-1¹⁻⁵)
- Register van verleende vergunningen tot verkoop van sterke drank in het klein, 1882-1917. (Inv.nr. I-2)
- Register van localiteiten waarin op 1 mei 1881 zonder strijd met wet of verordening sterke drank wordt verkocht. (Stamboek A),. 1881. (Inv.nr. I-3a)
- Staten van de tappers, die vergunning hebben aangevraagd tot verkoop van sterke drank, 1882-1888. (Inv.nr. I-4)
- Staten van tappers aan wie vergunning is verleend, 1882-1884. (Inv.nr. I-5)
- Naamlijst van tappers in Leeuwarderadeel, z.d. (Inv.nr. I-6)

- Diverse stukken, waaronder vergunningen voor verkoop van sterke drank in het klein, c.1904-1918. (Inv.nr. I-11)
- Oorspronkelijk aanwijzende tafels der grondeigenaren en der ongebouwde en gebouwde vaste eigendommen der kadastrale gemeenten Huizum, Hijum, Jelsum en Wirdum, 1832. (Inv.nr. K-4¹⁻⁴)
- Suppletoir aanwijzende tafels enz., lopende tot 1858 en van 1860-c.1910. (Inv.nr. K-5¹⁻¹²)
- Registers van aangiften tot bekoming van tijdelijken vrijdom en verhoging van grondbelasting der kadastrale gemeenten Huizum, Hijum, Jelsum en Wirdum, 1843-1870. (Inv.nr. K-10)
- Kadastrale leggers Hijum, 1835-c.1869. (Inv.nr. K-29^{III-20})
- Concept-processen verbaal, getuigenverhoren wegens gepleegde overtredingen voor de Grietman enz., 1838-1882. (Inv.nr. P-20)
- Inschrijvingsregisters voor de Nationale Militie, 1813-1915. (Inv.nr. U-12¹⁻¹⁰⁹)
- Alfabetische naamlijsten van de ingeschrevenen der Nationale Militie, 1815-1913. (Inv.nr. U-12a¹⁻¹⁰⁵)
- Register van manspersonen van 20 tot 60 jaren oud, 1812. (Inv.nr. X-2)
- Inschrijvingsregister van personen van 18 tot 51 jaren oud voor de rustende schutterij, 1815. (Inv.nr. X-3)
- Stukken betreffende het onderhoud van vaarten, bruggen, pijpen, sloten, enz.; Britsum en Stiens. (Inv.nr. Y-14)
 - a. Slatingsstukken, 1605, 1612, 1619, 1639, 1644, 1657, 1679, 1705, 1726, 1751, 1764, 1777, 1784, 1801, 1819, 1833, 1845, 1850, 1899.
 - b. Stukken betreffende het gewoon onderhoud, 1855-1860, 1861-1865.
- Omnummeringsregister (straatnaamgeving) c.1945. (Geen inv.nr.)

Stedelijke Bibliotheek:

- Algemeen Adresboek van de Provincie Friesland, 1928. (Cat.nr. E-174)
- Register van den Aanbreg van 1511. (Cat.nr. C-1298)
- Leeuwarderadeels Aenbrengh van 1540. (Cat.nr. C-2038)
- Administratieve en Fiskale Boarnen oangeande Fryslân yn de Ier-Moderne Tiid (waarin o.a. opgenomen het Register van de Personele Impositie van Leeuwarderadeel uit 1578). (Cat.nr. C-2257)
- Beneficiaalboeken van Friesland (1543). (Cat.nr. K-31)
- Register van Geestelijke Opkomsten van Oostergo (1580-1581). (Cat.nr. B-400)
- Friese testamenten tot 1550. (Cat.nr. D-1025)

Archief Ritske Boelema Gasthuis:

- Staat van de vaste inkomsten het uitgaven van het Gilde, 1578. Met aanvullingen, 1579, in twee exemplaren, in één waarvan in 1586 enkele gegevens bijgeschreven zijn, en een fragment van een concept. (Inv.nr. 45b)
- Kaarten van de onroerende eigendommen van het Gilde, 1658-1674. (Inv.nr. 46)
- Rekeningen 1537-1794. (Inv.nrs. 57-66)
- Akten van verhuur van Boelema-State, 1579-1888. (Inv.nr. 250)
- Akte van overdracht van de rechten van Folkert Renses als huurder van Boelema-State door zijn erfgenamen aan Jan Pytters en Syse Bernsz., 1650. (Inv.nr. 252)
- Akte van overdracht van de rechten van Sytse Berns als huurder van Boelema-State door zijn erfgenamen aan Botte Jansz. en Jancke Willems, echtelieden, 1670. (Inv.nr. 253)
- Staat van achterstallige grondrenten uit onroerende goederen te Leeuwarden en Stiens, c.1732. Met notities over de betaling, 1733-1737. (Inv.nr. 323)
- Staat van de door Ritske Boelema aan het Gilde nagelaten onroerende goederen, 1549. (Inv.nr. 344)